

дата за умови представлення дисертації. Богословська наука ставала дедалі відкритішою для суспільства, зближувалася з вимогами університетської науки. Ліберальні зміни довершило рішення про скасування цензури для академій – право цензури залишалося лише для власних, академічних робіт [3, с. 64]. Цей статут хоч і діяв недовго, але, як відзначив К. Крайній, “відіграв доконче важливу роль у становленні академічної науки” [3, с. 22]. За вищою богословською школою, врешті-решт було визнано науковий (“учений”) характер, а отже, закріплено відповідний для неї статус.

Таким чином, Київська Духовна Академія, заснована у 1819 р. при Києво-Печерській Лаврі, стала головним представником нової імперської системи духовної освіти на українських землях, основним досягненням якої був розрив із українською схоластичною освітою. До кінця 1860-х років, на першому етапі її формування, уся наукова та навчальна робота перебувала під повним контролем центрального духовно-освітнього відомства країни та церковних властей. На хвилі ліберальних реформ та прагнення модернізувати суспільство у 1869 р. державний апарат дещо послабив контроль над духовними академіями. За умов певної свободи богословської творчості та навчальної діяльності сформувалося професорсько-викладацьке середовище як окремий прошарок у духовному стані. Невдовзі більшість з цих інтелектуалів заявили про себе як про силу, яка бажає максимальної самостійності у визначенні напрямів розвитку освітньої та наукової діяльності. У процесі навчання студентів КДА викладачі зобов'язані були поєднувати та узгоджувати науковий підхід з православним ученням. Протоієрей Ф. Тітов з цього приводу писав, що вихованці “отримують вищу богословську освіту, що ґрунтується на незмінній вірності церковним канонам та вимогам справжньої науки” [3, с. 9].

Список використаної літератури

1. Жизнь и школа // Труды Киевской духовной Академии. – 1862. – № 3. – С. 310–352.
2. Маккавейский Н. К. Пастырское богословие и педагогика в курсе духовных Академий / Н. К. Маккавейский // Труды Киевской духовной Академии. – 1898. – № 1. – С. 113–145.
3. Титов Ф. И. Прот. Киевская Духовная Академия в эпоху реформ (1796–1819 г.г.) / Ф. И. Титов // ИР НБВ. – Ф. 175. – Спр. 51. – Арк. 1–17.

Олександр Литвиненко

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОЛІТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ

У ХХ ст. українська школа розвивалася як загальноосвітня, трудова, політехнічна. Із часом, ознаки політехнічного і трудового характеру діяльності загальноосвітніх навчальних закладів нівельувалися. Це, у свою чергу, зумовило загострення питання підготовки молоді до трудової продуктивної діяльності.

За даними Міністерства праці та соціальної політики України, працювати на заводі або фабриці, за належних умов і достойної заробітної плати, не кожен погодиться. Дослідженням встановлено, що в той час, коли зараз потреби промисловості у кваліфікованих робітниках зростають, школярі лояльно ставляться до азартних ігор, проституції, наркотої торгівлі як до способів швидкого збагачення.

Важливістю розробки методолого-теоретичних основ трудового виховання підрастаючого покоління як цілеспрямованої педагогічної взаємодії з метою формування трудової свідомості особистості визначається актуальність проблеми політехнічної освіти школярів. Успішно вирішити означені відповідальні завдання можливо, лише спираючись на сучасну теорію політехнічної освіти, яка б містила наукове визначення мети, змісту, організації та методів.

В історико-педагогічних розвідках українських та російських учених висвітлюється становлення ідеї політехнізму, її генезис у вітчизняній педагогічній теорії та шкільній практиці. Зокрема методологічні засади політехнічної освіти школярів роз-

глядаються у працях П. Атутова, М. Гончарова, В. Зубова, В. Ледньова та ін. Маємо зазначити, що цілісний аналіз проблеми, з позицій сучасності, відсутній. Тож метою нашого дослідження є розкриття сутності основних концептуальних підходів, які відображали суперечності розвитку змісту політехнічної освіти школярів у ХХ ст.

Розуміння політехнічної освіти ґрунтується на положенні К. Маркса, яке було сформульоване в "Інструкції делегатам Тимчасової центральної ради з окремих питань". К. Маркс вважав, що діти можуть брати участь у виробництві з 9 років за умови оптимального поєднання навчальної та виробничої праці у відповідності до їх вікових груп. Учений зауважував, що нерідко робітники виявляються настільки безграмотними, що не здатні усвідомити істинні інтереси своїх дітей, тому лише найпрогресивніші з робітників розуміють, що саме виховання визначає майбутнє робітничого класу. "Виходячи з цього, ми заявляємо, що батькам і підприємцям ні в якому разі не може бути дозволено використовувати працю дітей та підлітків, якщо вона не поєднується з вихованням. Під вихованням ми розуміємо три аспекти. По-перше, розумове виховання. По-друге, фізичне виховання, таке, яке забезпечується у гімнастичних школах і військовими вправами. По-третє, технічне навчання, яке знайомить із основними принципами всіх процесів виробництва й одночасно дає дитині або підлітку навички використання найпростіших знарядь праці". Для визначення третього компонента виховання К. Маркс використовував різні терміни, які у перекладі означають технічне, технологічне, політехнічне навчання й освіту.

Таким чином, говорячи про політехнічну освіту як інтегральне поняття, К. Маркс розглядав його як один із головних компонентів виховання поряд із розумовим і фізичним; включав у нього елементарну технічну й технологічну освіту; пов'язував із посиленою виробничою працею дітей; обґрунтовував політехнічну освіту як засіб підготовки людини до праці й рухомості трудових функцій. Усе це свідчить про широке трактування К. Марксом поняття політехнічної освіти з позицій перспектив суспільного розвитку, у тому числі й удосконалення системи виховання. На мою думку, недооцінка багатоаспектного трактування сутності політехнічної освіти, висловленого ученим, призвела до подальшого спрощення та примітивізації проблеми.

На початку 20-х рр. ХХ ст. розпочалося активне запровадження ідеї політехнізму в практику шкільних навчальних закладів. У цей час ставилося завдання ознайомлення учнів з усіма головними галузями виробництва. Знання цих галузей безпосередньо сприймалося як зміст політехнічної освіти. До числа головних галузей одні вчені відносили енергетику, металургію, машинобудування, хімічну промисловість, будівництво, транспорт, зв'язок, рослинництво і тваринництво, інші, погоджуючись зі своїми колегами, до цього переліку додавали ще й лісорозробку, паливну, деревообробну, поліграфічну, харчову та легку промисловості, виробництво будівельних матеріалів тощо. По кожній галузі передбачалося засвоєння учнями таких знань: 1) продукція виробництва; 2) сировина та матеріали; 3) природничо-наукові основи продуктів виробництва; 4) техніка; 5) організація; 6) економіка.

Отже, у відповідності до такого розуміння сутності політехнічної освіти зміст навчального матеріалу концентрувався навколо певної виробничої галузі. Прогресивні вчені, зокрема П. Блонський, Г. Ващенко, Н. Крупська викривали цю негативну тенденцію, характеризуючи її як перехід до "словесного" політехнізму, "розмов про техніку і працю".

Пізніше А. Калашников переконував, що зміст "політехніки" повинен обмежуватися такими складниками: а) загальне машинознавство; б) енергетика виробництва; в) технологія матеріалів, що застосовуються у промисловості. Ключ до більш ґрунтовного розуміння педагогічної сутності політехнізму дали роботи Н. Крупської. Утвердження думки, висловленої Н. Крупською, – політехнізм визначає загальний характер навчально-виховної роботи шкіл, спрямованої на формування трудової культури особистості, а не є додатком до загальної освіти, який має обмежену практичну мету – стало основою обґрунтування принципу політехнізму як визначального у розробці змісту загальноосвітніх дисциплін та організації діяльності шкільних закладів.

Багато учених зазначали, що принцип політехнізму полягає у "засвоєнні загальних основ сучасного виробництва на прикладі вивчення конкретних об'єктів техніки,

технологічних процесів та трудових операцій, які відображені у змісті всіх шкільних навчальних дисциплін і факультативних занять, різноманітної позакласної діяльності учнів". Згідно з цим принципом політехнічна підготовка школярів здійснюється у процесі вивчення основ наук, без виокремлення циклу власне політехнічних предметів.

У своїх працях науковці безпосередньо звертаються до виробництва й на основі порівняльного політехнічного аналізу виокремлюють у ньому формально-логічну спільність. Нею виступають: 1) закони, широко розповсюджені у виробництві; 2) принципи їх промислового застосування; 3) об'єкти і процеси, як носії цих законів і принципів; 4) типові характеристики самої праці робітника; 5) типові характеристики суспільного процесу виробництва. Все це вважається об'єктивними основами політехнічної освіти. Знання цих основ називається ученими політехнічними знаннями, а вміння, що реалізуються на їх базі, – політехнічними вміннями. Оволодіння таким змістом, що має загальний характер, спрямоване на забезпечення всебічного розвитку особистості.

Ученими був розроблений особистісно-діяльнісний підхід, у відповідності до якого мета політехнічної освіти полягає у розробці моделі певних якостей особистості, а зміст політехнічної освіти виражається у виді діяльності, що формує ці якості.

Науковці констатували, що політехнічна освіта – це "сторона загальної освіти, яка переслідує загальну мету – всебічний розвиток учня і досягає цього своїм власним специфічним засобом: проведенням особистості, що формується, через особливу діяльність – аналог типової трудової діяльності робітника індустрії". За допомогою такого аналога політехнічна освіта, як сторона загальної освіти, формує не всі аспекти особистості в однаковій мірі, оскільки вони можуть успішно формуватися іншими сторонами загальної освіти.

Ознайомлення учнів з основами виробництва, які характеризуються такими поняттями, як техніка, технологія є одним із найважливіших завдань, які стоять перед школою. Тому цілком закономірним є те, що у 30 рр. XX ст. О. Калашниковим була висловлена думка стосовно доцільності введення до змісту шкільної освіти самостійних навчальних предметів політехнічного спрямування "Машинознавство". Учені підкреслювали, що вивчення техніки є більш ефективним у порівнянні з розпорошеним вивченням. Тож, якщо й можливо включати деякий навчальний матеріал до їх змісту, то у цьому випадку вивчення здійснюється у логіці відповідної дисципліни, що підвищує ефективність навчальної дисципліни. Крім цього, учені акцентували на сприятливому впливі систематичного вивчення техніки на розвиток низки важливих ознак мислення учнів, на їх підготовку до вибору професії та практичної діяльності.

Противники такої постановки навчання висловлювали занепокоєння тим, що уведення цих курсів у значній мірі послаблює викладання фундаментальних дисциплін за рахунок вилучення зі змісту технічного матеріалу. Між тим, як доводила шкільна практика, обсяг технічних ілюстрацій основних положень і законів не зменшився, а навпаки різко збільшився. Зазначимо, що якщо говорити про систему загальнотехнічних знань, умінь та навичок, тоді варто констатувати, що поряд із досвідом вивчення окремих елементів техніки у курсах фізики й трудового навчання практика викладання електротехніки й машинознавства, особливо з точки зору методики, може слугувати ґрунтовною основою для розробки більш досконалої системи.

Тож, розвиваючи цю думку, вчені В. Ледньов, О. Кузнецов, О. Сова підкреслювали важливість вивчення не лише основ техніки й технології виробництва, але й техніки взагалі, технологічних процесів у всіх сферах суспільно корисної діяльності людини. Учені переконували, що розширення загальнотехнічного й загальнотехнологічного (політехнічного) навчання за межі виробництва – це вимога реальності, отже, розбіжність предметів трудової політехнічної освіти й вивчення основ виробництва є об'єктивною.

Ураховуючи, що трудова перетворююча діяльність передбачає операційно-процесуальний та інструментальний аспекти, учені в якості основних компонентів політехнічної освіти виокремлювали такі складники: 1) операційно-процесуальний; 2) інструментальний; 3) діяльнісний; 4) комунікативний.

Виходячи з такого розуміння, В. Ледньов стверджував про правомірність виділення у змісті освіти окремого циклу політехнічних дисциплін, який складається з сукупності таких предметів: технічна механіка, електротехніка, теплотехніка, гідравліка і пневматика, креслення, основи матеріалознавства і технології машинобудування, технічні виміри, допуски й посадки, основи стандартизації. Учений зазначав, що у старших класах школи ці дисципліни мають бути обов'язково представлені, але у значно скороченому обсязі й доступній для учнів формі.

У наш час надзвичайної актуальності набуває питання обґрунтування нових методологічних засад політехнічної освіти, які б відповідали сучасним потребам трудового виховання особистості, спеціфіці трансдисциплінарного наукового знання у постіндустріальному суспільстві, розвитку технологій та інформаційних систем. У зв'язку з цим убачається перспективним розробка компетентісно-проектувального підходу, в основу якого покладено творчу проектну діяльність учнів із використанням сучасних інформаційних засобів обробки науково-технічної інформації та створення нових виробничих технологій.

Отже, ідея політехнізму має понад сторічну історію розвитку. У результаті становлення політехнічної освіти школярів сформувалися різні підходи до визначення її змісту. Цілісний аналіз означених підходів дає підстави стверджувати, що їх обґрунтування здійснювалося внаслідок еволюції діяльності людини, яка, в свою чергу, зумовлювалася зміною об'єкта й відповідно предмета: реміснича діяльність; виробнича діяльність; перетворююча діяльність у всіх сферах життя; науково-технічна діяльність; інформаційно-проектувальна діяльність людини в умовах прискороного зростання науково-технічної інформації.

Список використаної літератури

1. *Блонский П. П.* Избранные педагогические произведения / П. П. Блонский. – М. : АПН РСФСР, 1961 – . – Т.2. – 1961. – 350 с.
2. *Крупська Н. К.* Про політехнізм / Н. К. Крупська // Педагогічні твори : [в 10 т.] ; / за ред. М. К Гончарова, Л. А. Катрова, М. О. Константинова. – К. : Радянська школа, 1964 – Т. 4. – 1964. – С. 188–191.
3. *Политехнический принцип в обучении основам наук в средней школе* : [пособ. для учителей] / под ред. Д. А. Эпштейна. – М. : Просвещение, 1979. – 151 с.
4. *Теория и практика политехнического обучения* : [межвуз. сб. научн. трудов]. – Ростов-на-Дону : Ростовский-на-Дону педагогический институт, 1981. – 114 с.

Аліна Правдіна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОЛІТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ

Політехнічна освіта в умовах сьогодення є однією із основних складових частин процесу формування особистості. Людина в оновленому суспільстві повинна мати міцні знання, широкий культурний та політехнічним кругозір, виявляти свідоме та творче ставлення до праці, швидко освоювати новітню техніку та сучасну технологію.

В умовах науково-технічної революції школа повинна давати не тільки певну суму знань, але й навчити майбутнього фахівця творчо мислити, самостійно вдосконалювати, оновлювати та розвивати свої знання. Знання політехнічних основ сучасного виробництва, що інтенсивно розвивається, не тільки допоможе молоді швидко опанувати ту чи іншу спеціальність, але й зробить її професійно затребуваною та мобільною. Політехнічна освіта розглядається тут як процес і результат засвоєння систематизованих знань із загальних наукових основ сучасного виробництва, формування вмінь і навичок, необхідних для поведінки з типовими (доступними) знаряддями праці, поширеними в різних галузях. Кінцева мета такої освіти – вироблення якостей